

България по пътя към Ада

Борислав ГЪРДЕВ

Деклозиеровата афера от 1915 е поредното доказателство за ниския морал на политическия ни елит и неизбежността на поредната национална катастрофа

През “Българското лято” на 1915, Англия, Франция и Русия отчаяно се стремят да спечелят София на своя страна във вече започналата Световна война, без да се гнусят и от откровено недипломатически средства за постигането на целта си. От една страна се отделят немалки средства за издаване на съгласенофилски вестници (в отчета за дейността си в България до 21 септември 1915, писан в Сухуми през април 1916, бившият руски посланик Алексей Савински чистосърдечно признава, че с отпуснатите 20 000 франка е успял да стартира издаването на вестниците “Заря”, “Балканска трибуна” и “Свободно мнение”, а след предоставен нов “кредит” от финансовото министерство се появяват още “Балкански сговор” и “Балкански куриер”), а от друга се прибягва и до директното **купуване на водещи български политици.**

В същия доклад Савински споменава, как финансовият министър на Русия Барк, преминавайки през София на връщане от Лондон и Париж, му съобщава, че е обсъждал вариант за отделяне на 5 милиона франка “за подкуп на Генадиев, Радославов и др.”, но съюзниците го отхвърлили. Савински изказва пред него искреното си съжаление, че “*толкова дребна сума се е оказала непосилна за трима съюзници, докато немците сами харчат милиони за същата цел*”.

Не след дълго грешката е поправена, но е вече фатално късно. През юни 1915 в София е изпратен чиновник на руското Министерство на финансите “с широки пълномощия и без да се ограничава с никакви средства, за да подкупи Генадиев (лидер на една от фракциите на Народнолибералната партия, участваща в управлението на страната- б.а.). Беше, разбира се, късно, а и Генадиев не е вещ, която може да се купи на известна цена в магазина”. Но пратеникът не унива. “Той започна да търси изход от задънената улица и се спря на идеята за закупуването на житната реколта. Знае се какви бяха последиците от нея. Само няколко дни преди разрива си с България за зърното, което така си и остана в ръцете на българите и германците, бяха раздадени близо 50 милиона”.

Какво, всъщност, се случва в Отечеството ни между август и октомври 1915?

Съгласенската дипломация прибягва до груб и малко отчаян ход за да “приобщи” България на своя страна – решава се чрез търговско-спекулативна операция да се изкупят българските зърнени храни с англо-френски и руски капитали, за да се създадат продоволствени трудности на правителството, ако мине на страната на Централните сили, като успоредно с това Германия, Австро-Унгария и Турция се лишат от много добрата реколта на страната.

За целта в София е създадено търговско предприятие за закупуване на храни, “начело на което е бил поставен като собственик на нова житарска фирма обвиняемият Фернанд Де Клозиер, френски поданик, бивш софийски жител и помощник-делегат на французките банки, издатели и държатели на българските държавни ценни книжа. Зад тоя търговски етикет се е практикувало обаче, не само закупуването на българските храни, но и едно широко подкупничество на разни колебливи в убежденията си политически лица, преимуществено депутати” (“Обвинителен акт по следствено дело № 1/1915 г. на IV Софийски и Военно-полеви Следовател против Ф. де Клозиер, Лионел Винер, Ив. Буров, Г. Губиделников и др; Д-р Н. Генадиев, Юрд. Йонов, Ив. Халачев и др; Марко Турлаков, А. Шаренков, Ал. Стамболийски и др., за престъпления по чл. 109, 111, пункт 4 и чл. 115 от Общия Наказателен Закон”).

Посочените видни фигури, срещу големи комисионни, създават широка мрежа от агенти в страната. Наети са складове и започва изкупуване на храни в подозрително големи количества, което продължава чак до 16 октомври, т. е. 15 дни след като България вече е влязла във войната на страната на Централните сили!

Аферата бързо е разкрита преди да постигне своята цел, независимо от пръснатите крупни суми, а замесените лица са арестувани. В своите мемоари “Исторически събития и деятели от навечерието на Освобождението ни до днес” (1929) съвременникът на събитията Петър Пешев (просветен министър и вицепремиер в кабинета на Васил Радославов), посочва, че “*Политическите търговци на храна са получили от Де Клузиер 13 500 лв.; задържали са у себе си 7 млн.*

... Преди да напусне България през септември 1915, Де Клозиер прехвърли с нотариален акт върху Българската търговска банка всичките права спрямо своите агенти и спрямо българската държава за храните, които тя конфискува и реквизира. Въпреки това, Арбитражният съд в Париж осъди българската държава (по делото, наречено “българска реколта, 1925 год.” - б. а.) да плати на Франция и Англия 140 млн. лева.

Тия държави открито и без срам заявиха, че Де Клозиер е работил за тяхна сметка и с техни пари и че България е длъжна да им ги плати. Тоя съд уреден незаконно, по съгласието на заинтересованите български министри Стамболийски, Турлаков и Даскалов, с решението от 10 ноември 1926 призна иска на победителите за основателен и осъди България да заплати стойността на закупените от Де Клозиер храни, както и секвестрираните през същото време и принадлежащи на тия държави всичко 144 000 000 лева”.

Десет години преди това обаче - през 1915, големите родни “просъгласешки риби” са уловени в правителствената мрежа и чакат своята присъда. Добре е да запомним имената на “героите”, извършили националното предателство: земеделските лидери Александър Стамболийски, Александър Димитров, Марко Турлаков и Райко Даскалов, нелегитимният лидер на стамболовистите д-р Никола Геннадиев и неговият брат Павел, Георги Губиделников (народняк, главен директор на Българска търговска банка), горнооряховчанинът Иван Буров (брат на Атанас Буров, председател на управителния съвет на Българска търговска банка), търновчанинът Иван Халачев (депутат от крилото на “генадиевистите”) и още 29 по-малко познати личности, изпълнили с деянията си страниците на обвинителен акт № 1 от 1915.

Д-р Васил Радославов обаче не бърза да даде ход на делото. Нему арестуваните аферисти са нужни като заложенници за преодоляването на назряващата политическа криза. Такава у нас се очертава в средата на 1916 заради успешната руска офанзива на генерал Брусилов в австрийска Галиция, а и заради разочарованието у част от родния политически елит за това, че австро-германската дипломация не поддържа открито българските искания за Добруджа още преди Румъния да се е определила на чия страна ще застане в бушуващата война.

Опозицията решава да използва гласуването на бюджета в Парламента за бламиране на кабинета. Радославов иска от XVII ОНС да вотира 1/4 от бюджета.

Координацията на антиправителствените действия поема лидерът на демократите Александър Малинов, който отново през юни, но след 2 години (21.06.1918) ще заеме министър-председателския пост.

Никола Генадиев декларира, че с групата си ще гласува против исканите средства. Социалдемократът Никола Харлаков го подкрепя. Оставка подава транспортният министър Никола Апостолов – човек на д-р Генадиев (отстранен от кабинета на 14 март 1917 и заменен от либерала Величко Кознички).

Правителството преодолява доста трудно избухналата криза, а ядосаният премиер нарежда да се възобновят прекратените процеси по Деклузиеровата афера. Точно през юни 1916 е изготвен обвинителният акт по дело № 1 от прокурора поручик М. Марков, докато в същото време Радославов успява да отклони от участие в антиправителствената акция

депутатите на Народната партия. Срещу парламентарната им подкрепа той обещава на втория човек сред народняците Теодор Теодоров оправдателни присъди за обвиняемите шефове на Българска търговска банка Георги Губиделников и Иван Буров.

По този начин инициативата на демократите е обречена на провал. Теодоров призовава да се гласува 1/4 от бюджета (военните кредити за 1916), като пише и специална статия във в-к "Мир", публикувана на 20 юни 1916. В нея витиевато и демагогски посочва, че: "Когато се намираме със своята колесница пред една река, нормално е да се разисква, през кой брод може по-лесно да се мине, но когато колесницата се намира сред реката, трябва да се употребят всички усилия, за да се излезе на другия бряг".

Широките социалисти – германофили, в лицето на Асен Цанков (брат на проф.Александър Цанков), също осъждат опита на Малинов да свали правителството, виждайки в действията му нечистоплътно изнудване. В същото време, на някои от подсъдимите по Деклозиеровата афера се внушава, че биха избегнали тежките присъди, ако подкрепят следваната правителствена политика. Не е чудно защо след подобна инициатива всички депутати, подкрепили правителството, са оправдани, а самата управленска криза е преодоляна успешно.

След гласуването на военните кредити, управляващите веднага се разправят с неудобните депутати и политици, арестувани по Деклозиеровата афера. Задържаните са обвинени "в съзаклятие с цел за предателство срещу Държавата в полза на Съглашението".

На 21 октомври 1916 Софийският военно-полеви съд издава присъда, с която опасните за правителството депутати, начело със Стамболийски и Никола Геннадиев, са отстранени от политическата сцена и пратени в Централния софийски затвор, където престояват до националния погром през септември 1918, след което са помилвани и се включват отново в родния ни политически театър.

ср. "НИЕ" бр. 3, март 2002 г.